

דבר העורכת

תמי יאיר

הגיליון המיוחד "הומור לשוני ואירוניה" של כתב העת "הומור מקוון: כתב עת מדעי לחקר ההומור" יוצא לאור בתקופה סוערת ומורכבת. הומור הוא כוח עוצמתי, במיוחד בזמנים של מתח, של חוסר ודאות ושל איום. במדינתנו שבה המציאות הפוליטית, החברתית והביטחונית משתנה בקצב מסחרר, ההומור והאירוניה משמשים לא רק אמצעי בידור אלא גם כלים לביקורת, לפריקת מתחים ולגיבוש זהות קבוצתית. בשעה שהחברה הישראלית מתמודדת עם אתגרים קשים, אין זה מפתיע שההומור, על שלל מופעיו, נותר נוכח במרחב הציבורי, במדיה החברתית וביצירות תרבותיות מגוונות. גיליון זה מוקדש לבחינת ההומור הלשוני והאירוניה בהקשרים שונים, והוא מציג שבעה מאמרים המדגימים כיצד כלים לשוניים אלו משמשים אמצעי לביקורת, להבניית זהות ולהתמודדות עם מציאות מורכבת.

המאמר הראשון בגיליון, מאמרו של אבי גבורה, מתמקד בשלטי מחאה כזירה מרכזית להבעת הומור ואירוניה, תוך בחינת שלושה אירועי מחאה משמעותיים בישראל: המחאה החברתית של 2011, המחאה נגד הרפורמה המשפטית/המהפכה המשטרית והמחאה בזמן מלחמת 'חרבות ברזל'. המאמר מראה כיצד ההומור בשלטי המחאה אינו רק כלי להעברת מסרים ביקורתיים אלא גם אמצעי לשינוי השיח הציבורי ולעיצוב התודעה הקולקטיבית.

מאמרים של גוני בן-ישראל קסוטו וברק אורבך עובר מהמרחב הציבורי של שלטי המחאה אל המרחב האינטימי של השירה העברית המודרנית. החוקרים מנתחים כיצד שלוש אסטרטגיות לשוניות – ראליזציה של מטפורות, מימוש אידיומים ושבירת צירופים כבולים – משמשות ליצירת הומור ואירוניה בשירה. השירה, כך נטען, היא זירה אידיאלית לעיסוק בהומור לשוני בשל אופייה הדחוס והמדויק.

מאמרה של הדס גבאי, שבו מוסט המבט של ההומור האירוני לשדה הקריקטורה הפוליטית, עוסק ביצירותיו של פאבל פנטל, אומן יהודי שפעל בגטו טרזיינשטאט והשתמש בקריקטורות ככלי ביקורתי כנגד המשטר הנאצי. הקריקטורות של פנטל מדגימות כיצד הומור יכול להיות כלי חתרני וחזק גם בתנאים הקשים ביותר ואף להיות מקור לתקווה.

מאמרו של יניב גולדברג דן במערכונו הקלאסי של אפרים קישון: "לפי רצון". הוא מראה כיצד המעבר משפה לשפה – מעבר מעברית ליידיש ובחזרה – משפיע על משמעות ההומור ועל הדרך שבה הבדיחה מתקבלת על ידי קהלים שונים. המאמר מציג ניתוח תרבותי ולשוני של שלושה ביצועים שונים של המערכון ומדגים כיצד הומור יכול להיות מותאם לשינוי בשפה ובתרבות.

במאמרה של ציפורה כוכבי-רייני נבחנת השפה ההומוריסטית של המשורר אברהם שלונסקי. המאמר מתמקד בחידודי הלשון והאנקדוטות של שלונסקי ומראה כיצד הוא השתמש בשילוב בין משלב גבוה ללשון דיבור כדי ליצור הומור רב-שכבתי. שלונסקי ניצל את העושר הדקדוקי והלקסיקלי של העברית ליצירת משחקי מילים שנונים ומלאי אירוניה.

מאמרה של אילנה שילה עוסק בקשר המפתיע שבין הומור לספרות בלשית. בניגוד לתפיסה הרווחת כי ספרות בלשית היא ז'אנר רציני וקודר, המאמר מראה כיצד אלמנטים הומוריסטיים משתלבים

בתבניות הנרטיביות של הז'אנר הבלשי. המחקר מתמקד ברומן "אין סודות בחברה" של יונתן שגיב ומראה כיצד ההומור משמש בו הן אמצעי ביקורתי והן כלי להפחתת המתח העלילתי.

המאמר החותם את הגיליון הוא מאמרה של תמי יאיר, המתאר כיצד בני נוער משתמשים בהומור ובאירוניה בפלטפורמות דיגיטליות. המחקר מראה כיצד שפתם של בני נוער, המתאפיינת בהומור, באירוניה ובמשחקיות לשונית מאפשרת הבעת רגשות ומגלמת נורמות חברתיות וניואנסים ייחודיים המשקפים את הדינמיקה בתוך קבוצתם ומבנים אותה.

אם כן, הגיליון הנוכחי מציג תמונה רחבה ומגוונת של ההומור הלשוני והאירוניה בהקשרים שונים – מהמרחב הציבורי של שלטי המחאה, דרך השירה והספרות ועד לעולם הדיגיטלי. מכלול המאמרים מדגים כיצד ההומור אינו רק כלי שעשוע אלא גם אמצעי להבנה מעמיקה יותר של החברה ושל התרבות בישראל.

ברצוני להודות לכותבי המאמרים ובמיוחד לפרופ' אריה סובר, עורך כתב העת שאפשר את הוצאתו לאור של הגיליון המיוחד.

בימים אלו לא נשכח את חטופינו שעדיין נמקים בשבי האויב, ונייחל לשובם המהיר לחיק משפחותיהם. נאחל החלמה מהירה ושלמה בנפש ובגוף לכל הפצועים ונחמה מלאה לכל הסובלים, ונתמלא תקווה שכל חיילינו ישובו בשלום לבתיהם.

ד"ר תמי יאיר